

प्रकरण पाचवे

इतर महत्वाची माहिती

प्रकरण पाचवे

इतर महत्वाची माहिती

एक तासाची शाखा

१. ध्वजारोहण	-	५ मिनिटे
२. खेळ	-	१५ मिनिटे
३. व्यायाम योग	-	१५ मिनिटे
४. गित, अमृतवचन, सुचना.	-	१० मिनिटे
५. प्रार्थना, विक्रीर	-	५ मिनिटे.

५० मिनिटे		

उरलेली १० मिनिटे इतर गोष्टी नियोजन (साप्ताहिक)

१. सोमवार	-	संघर्षाचे खेळ
२. मंगळवार	-	स्पर्शाचे खेळ
३. बुधवार	-	बैठे खेळ
४. गुरुवार	-	बौद्धिक कार्यक्रम
५. शुक्रवार	-	मैदानी खेळ (कबड्डी, आठ्यापाट्या)
६. शनिवार	-	शर्यती (लंगडी, बेडुक उडी वगैरे)
७. रविवार	-	वृत्तपत्र समीक्षा, (आठवड्यात घडणाऱ्या घटनांची माहिती एका कार्यकर्त्यांनी सांगावी)

(वरील सर्वच कार्यक्रमात आवश्यकतेनुसार बदल केले जातात)

● आदर्श शाखा ५ सूत्रे :-

१) संख्या २) संच ३) संस्कार ४) संपर्क ५) स्नेह

रा.स्व. संघाचा प्रांताचा प्रथम व द्वितीय संघ शिक्षा वर्ग हे दरवर्षी होतात व हे दोन्ही वर्ग झालेले स्वयंसेवक तृतीय वर्षासाठी नागपूरला जातात तृतीयवर्ष हे फक्त नागपूरतच होते या तृतीय वर्षाच्या निमित्ताने सर्व देशातील स्वयंसेवकांना नागपुरात डॉक्टर व गुरुजी यांच्या समाधीस, मोहीते वाड्यातील शाखा(जिथे प्रथम शाखा लागली ते स्थान) तेथील संघ कार्यालय (रेशीम बाग) याला भेट देतात .

कोल्हापूरातील स्वयंसेवक दरवर्षी प्रथम द्वितीय, व तृतीय, वर्षाला जावून संघाचे शिक्षण घेतात महाराष्ट्र प्रांताने प्रथम संघ शिक्षा वर्गाचे आयोजन कोल्हापूरातही केले होते. या वर्गाच्यासाठी कोल्हापूरातील स्वयंसेवकांनी अपार कष्ट घेतले होते. शिवाय या वर्गाला कोल्हापूरातील संघ हितचिंतकानीही शक्य ती मदत दिली होती .

आज कोल्हापूर शहरात प्रथम वर्षाचे स्वयंसेवक द्वितीय वर्षाचे स्वयंसेवक तृतीय वर्षाचे स्वयंसेवक आहेत.

देशभराचे संकलीत वृत्त १९९३-९४

३०,७२३	-	शाखा
४२,८६२	-	उपशाखा
९,९९४	-	साप्ताहिक मिलन
११,३०७	-	संघमंडळी
५१,९५३	-	गावी संपर्क
३,५०९	-	व्यवस्थित शाखा
१,३२७	-	प्रभावी शाखा
३,०५१	-	स्थानी ५८६६ सेवाप्रकल्प, ^१

जुलै ९६ विश्व विभाग वृत्त

२१ देशांमध्ये २०० शाखा
 २० देशांमध्ये नैमित्तिक कार्य
 ५० देशांमध्ये संपर्क
 २० पूर्णवेळ प्रचारक
 वि.हिं.प. २५०० प्रकल्प १.५०,००० परावर्तन

अ.भा. वृत्त :-

शाखा	-	१८,३५१
उपशाखा	-	२६,८९३
सा. मिलन	-	३,४३१
संघ मंडळी	-	४,४४१
सेवा कार्य	-	२,४९४
प्रकल्प	-	५,५१५
प्रचारक नवीन	-	३७१
अ.भा.प्रचारक एकूण	-	२,२१७
देशात एकूण संघ शिक्षावर्ग	-	४५
प्रथम वर्ष शिक्षार्थी	-	८,३५३
द्वितीय	-	३,९३४
व्यवस्थित शाखा	-	१,४२५
स्थानी शाखा	-	६५७ ^२

● संघाचे प्रमुख सहाउत्सव :-

१. वर्षप्रतिपदा (गुढीपाडवा)
२. हिंदु साम्राज्य दिन
३. गुरु पौर्णिमा (व्यास पौर्णिमा)
४. रक्षा बंधन
५. विजया दशमी
६. मकरसंक्रमण^३

● संघाचे यश आणि अपयश :-

असा हा राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ आपल्या कामात त्याला कितीसे यश मिळाले असे म्हणता येईल. प्रथमदर्शनी एखाद्याला असे वाटून जाईल की इतर पक्षाचे सहाय्य घेवून का होईना भारतीय जनता पक्षाचे शासन आज केंद्रात आले आहे हे संघाचे यश आहे. पण यशाची ही मोजपट्टी संघासारख्या सांस्कृतिक कार्य करणाऱ्या संस्थेच्या संदर्भात योग्य ठरणार नाही. सत्ता हाती येणे ही केवळ एक आनुशंगिक ठरणार नाही. सत्ता हाती येणे ही केवळ एक आनुशंगिक गोष्ट आहे आपल्या दृष्टीकोनाला अनुकूल असणारे सरकार सत्तेवर असणे ही गोष्ट काम वाढविण्याच्या दृष्टीने उपकारक असते हे खरे पण त्यावर संघाच्या यशाचे मोजमाप करता येत नाही निदान तसे ते करू नये निस्वार्थ बुध्दीचे अनुशासनबध्द कार्यकर्ते निर्माण करणे हे संघाचे यश आहे. आणि त्याला किती यश मिळाले यात संघाचे यश आहे. संघ त्याच्या उद्दीष्ट पूर्तीच्या जवळ जाण्याच्या दृष्टीने दहा टक्के काम झाले आहे की नाही याचीच शंका आहे. मग हे कोणाला यश वाटेल तर कोणाला अपयश वाटेल.

असे का म्हणावे लागते ? याचे उत्तर मानवी स्वभावात आहे. मनुष्य स्वभावतः मोहवश होणारा प्राणी आहे तो सुरवाला आणि स्वार्थाला बळी पडणारा प्राणी आहे. तो सुशिक्षित झाला तरी सुसंस्कृत होईल असा भ्रवसा नाही सुसंस्कृत झाला तरी ध्येयवादी होईल असे नाही तो ज्ञानी आणि कर्तृत्वान झाला तरी निरंकारी आणि समर्पित वृत्तीचा होईल असे सांगता येत नाही. शिवाय तो कितीही श्रेष्ठ पदवीधर पोहचला तरी तेथूनही तो केव्हाही घसरू शकतो. म्हणूनच माणसाचे अखेरचे मुल्यमापन त्याच्या मृत्यूच्या क्षणापर्यंत करू नये असे म्हटले जाते अशा या कठीण कसोटीला उतरणे मुळातच अवघड आहे. शिवाय संघाला तर अशा सुसंस्कारीत स्वयंसेवकांचे सान्या देशभरात जाळे निर्माण करावयाचे होते अशी माणसे मिळण्याचे प्रमाण काय रहाते ? दहा हजार व्यक्तींशी संपर्क साधला तर त्यातील एक हजार तर शाखेत येवू लागतात त्यातील शंभर नियमीतपणे येण्यापर्यंत पोचतात त्यातील दहा दररोज थोडेफार काम करतात आणि त्यातील एखाद्या प्रचारक होतो किंवा निदान प्रापंचीक राहून जन्मभर संघाचे काही ना काही काम करीत राहतो. असे हे प्रयत्न आणि यश यांचे अतिशय व्यस्त असणारे प्रमाण आहे.

हे सारे गृहीत धरून जो संघाच्या कामात पडतो तो टिकतो तो यशापयशाची चिंता न करता केवळ समाजपुरुषाची सेवा करण्यात धन्यता मानतो, आणि तृप्त होवून त्यातच आपल्या जिवाचे साफल्य पाहतो.^४

कोणतेही कार्य, कोणतीही संस्था मोठी होते प्रभावी होते भरभराटीस येते ती त्यांचे जवळील धनसंपत्ती मुळे नव्हे त्यांचे कडील मालमत्तेमुळे नव्हे, तर त्यांचेजवळ असलेल्या कार्यकर्त्यांमुळेच होय, कर्तृत्वान कार्यकर्त्यांचे त्या कार्याचे मोठेपण अंवलबून असते.^५

अशा कार्यकर्त्यांच्या बळावर संघाचे हे माणसे घडविण्याचे त्यांना एका सुत्रात बांधण्याचे, आणि राष्ट्रीय चारित्र्याच्या निर्मितीचे काम मुंगीच्या पावलाने पुढे सरकणारे आहे या कामाचा व्याप केवढा आहे ? हा सारा विशाल भारत हे त्याचे क्षेत्र आहे आणि त्यात वास्तव्य करणाऱ्या समाजाच्या सर्व थरात पोचावयाचे आहे हे

काम प्रेम, आणि सेवा यांच्या बळावर करावयाचे आहे. वेष, भाषा, प्रांत, जात, वर्ण, पंथ, संप्रदाय यांचे अडसर हळूहळू नाहीसे करावयाचे आहेत, आणि जनमानसात राष्ट्रीय एकात्मतेची भावना रुजवायची आहे. डॉक्टरांनी म्हटले होते, संघ आणि समाज एकरूप होवून जावीत हे आपले ध्येय आहे. याचा अर्थ हा आहे. जेथे जेथे वस्ती आहे तेथे तेथे संघाला पोचावयाचे आहे.

राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ जगातील अन्य देशात आपले कार्य हिंदु स्वयंसेवक संघ या नावाने करीत आहे. हिंदु स्वयंसेवक संघाचा उद्देश जगातील विविध देशांमध्ये राहाणाऱ्या हिंदुना संघटीत करून त्यांना आपल्या मुळ संस्कृतीशी जोडून ठेवणे.^६

अमेरिकेत हिंदु स्वयंसेवकांचे पहिले शिबिर १९९६ ला पॅसिल्वानिया येथे संपन्न झाले. हे शिबिर सात दिवसाचे होते तेथे हिंदु तरुणांना आपल्या मूळ संस्कृतीशी जोडून ठेवण्यावर भर देण्यात आला.^७

रंगून (ब्रम्हदेश) येथे संघ शाखेचा प्रारंभ १९५० मध्ये झाला.^८

जुलै १९९६ मध्ये वेस्ट इंडियच्या व्दिप समुहातील देश गयाना व त्रिनिदाद मध्ये हिंदु स्वयंसेवक संघाचे काम सुरू झाले. तेथे पाच पाच दिवसाचे शिबिर आयोजित केले होते. गयानाचे प्रधानमंत्री श्री. छेदी जगन व त्रिनिदादचे श्री. वासुदेव पांडे हे ही भारतातील मुळ हिंदु आहेत. पाच दिवसांच्या शिबिरात शाखा कशी चालवायची याचे प्रशिक्षण देण्यात आले प्रशिक्षण संपल्यानंतर शिबिरार्थींनी गयाना मध्ये संघाच्या सात व त्रिनिदाद मध्ये नऊ शाखा सुरू केल्या.^९

● राष्ट्रीय संकटात राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाने केलेल्या राष्ट्र व्यापी सहाय्याची झलक

राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाने स्थापन झाल्यापासून गेल्या वर्षात देशावर नैसर्गिक आपत्ती कोसळल्यावर त्याच्या निवारणार्थ देशभर सहाय्य कार्य उभारून सर्व स्वयंसेवकांना त्यासाठी प्रेरित केले. त्याची ही काहीशी झलक. बंगालमध्ये तीव्र दुष्काळ पडला व लाखो लोक अन्नाअभावी मृत्यूमुखी पडत होते त्यावेळी संघाने वास्तुहार सहाय्यक समिती स्थापन करून मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक व अन्नधान्याचे सहाय्य केले व अनेकांना वाचवले.

- १) फाळणीच्या काळात पश्चिम पाकिस्तानात (पंजाब, सिंध वायव्य प्रांत) अडकलेल्या हजारो हिंदु स्त्री पुरुषांना मुसलमानांच्या हत्याकांडातून वाचवून भारतात आणले यात पाच हजार संघ स्वयंसेवकांचा बळी गेला.
- २) भारत स्वातंत्र्य होताच पाकिस्तानने काश्मिखर हल्ला केला व श्रीनगरपर्यंत मजल मारली त्यावेळी भारतीय विमानदलाला स्वयंसेवकांनी हजारांच्या संख्येने रात्रदिवस राबून विमानतळ तयार केला भारतीय सेनानीही संघाच्या या कार्याचे कौतुक करून त्यांना धन्यवाद दिले.
- ३) आंध्रातील प्रचंड वादळात समुद्राच्या आक्रमणाने अनेक गावे पाण्यात वाहून गेली हजारो माणसे मृत्यूमुखी पडली देशभरातील शेकडो स्वयंसेवक तेथे गेले कुजलेली प्रेते शोधून काढली नारळाच्या व झाडांच्या शेंडयापर्यंत प्रेते अडकली होती ती काढून त्यांना अग्नि दिला. अन्य संस्था या कामात चिखल कामात जाण्यास धावित नव्हत्या पण संघ स्वयंसेवकांनी नाकाला फडकी बांधून हे काम केले निराधारांचे पुनर्वसन केले.

- ४) श्री. लालबहादुर शास्त्री पंतप्रधान असताना पाकिस्तानने भारताबाहेर युध्द सुरु केले तेव्हा सरसंघचालक श्री. गुरुजी हे महाराष्ट्राच्या दौऱ्यावर सांगली येथे होते मार्गातले दिल्लीतील व भोवतालच्या प्रदेशातील सार्वजनिक सुरक्षा व वाहतुक पूर्णतया संघाकडे सोपविली व सैनिकांनी मोकळे केले याच काळात सरहद्दीवर स्वयंसेवकांनी सैनिकांसाठी ठिकठिकाणी उपहारगृहे चालविली .
- ५) गुजराथमध्ये मोर्वी येथे अक्राळ विक्राळ पूर येवून मोर्वी नदीने हाहाःकार माजविला तेव्हाही देशभरातून स्वयंसेवकांच्या तुकड्या तेथे पाठवून मदत कार्य सुरु केले व वसाहतही उभारली कोयना भूकंपाच्या वेळीही हाच उपक्रम संघाने केला.
- ६) १९९२ ला उत्तरकाशी येथे भूकंपाने हजारां घरे, जमीनदोस्त केली तेव्हा संघ स्वयंसेवकांनी जेथे जाणेही अवघड होते अशा डोंगर दऱ्यात आतपर्यंत जाऊन सहाय्य केले व घरेही उभारली.
- ७) १९९३ ला झालेल्या लातूर येथील भूकंपात संघाने सर्वोतोपरी मदत केलीच शिवाय रेबे चिंचोली हे गाव दत्तक घेवून तेथे सर्व सोई सुविधा उपलब्ध करून सर्वात पहिल्यांदा गाव उभारण्याचा मान मिळविला. बांगला युध्दाचेवेळी कित्येक हजार हिंदु विस्थापीत होवूनन भारतात आश्रयाला आले तेव्हा निरनिराळ्या ठिकाणी मदतकेंद्रे, निवास केंद्रे यांची स्थापना करून त्यांच्या पूर्नवसनाची व्यवस्था केली.^{१०}

• संदर्भ सूची •

प्रकरण पाचवे

१. रा.स्व. संघाचे १९९६-१९९७ शाखा दैनदिनी या पॉप्लेट मधून
२. किता -
३. रा. स्व. संघाचे सहा उत्सव - शरद हेबाळकर यांच्या पुस्तकातून
४. पाथेय कण (पाक्षिक) - ऑगस्ट १९९६
५. नाना पातकर स्मृती समिती कार्य कृतांत १९९४ - १९९७ चे पुस्तकातून
६. पाथेय कण (पाक्षिक) - १९९६ ऑगस्ट
७. पाथेय कण (पाक्षिक) - १९९६ ऑगस्ट
८. श्री. गुरुजी समग्र दर्शन खंड ३ - वियेक २० मे ९८ पृष्ठ १६३
९. पाथेय कण - १९९६ सप्टेंबर
१०. सांस्कृतिक वार्तापत्र पूर्ण - जुलै १९९३